

—De pandemiska reflektionernas kranka blekhet—

När vi kollegor i april 2020 beslöt oss för att tillsammans skriva en antologi, som på olika sätt grep tag i den pandemi som då hade varat knappt två månader, visste vi redan att vi gav oss ett på många sätt både självklart och omöjligt uppdrag. Så här presenterade vi vår idé:

Den nuvarande coronaepidemien har på ett mycket konkret sätt brutit in i vårt vardagliga liv och i ett slag förändrat villkoren för människors arbete, rörlighet, interaktion, beteenden, känsla av trygghet – för att inte tala om ekonomiska och hälsomässiga predikament. Situationen manar till eftertanke över vad som faktiskt händer oss just nu, innan vi sitter med facit i hand. Vad uppenbarar coronaepidemien och hur ska vi förstå den? Vilka är och blir vi i den? Corona-epidemien har blivit till ett svåröverblickbart komplex i ständig rörelse där politiska, ekonomiska, sociala, medicinska och existentiella aspekter tillsammans genererar en rad olika, ofta motstridiga, berättelser och diskurser.

Idag, med mer än ett och ett halvt års perspektiv på pandemins första månader, kan vi konstatera att inte mycket har ändrat sig, samtidigt som det allra mesta är helt annorlunda: Vaccineringarna har länge utlovat ett slut på pandemin, men tycks samtidigt av såväl geopolitiska som virologiska skäl vara otillräckliga; på den globala politiska scenen har vi sett flera farsor utspelas under denna tid, farsor som nu hotar att återkomma som verkliga tragedier; på det personliga och privata planet har alla drabbats på något sätt, ofta ekonomiskt, men som grupp har vi akademiker onekligen kommit lindrigt undan. Det har kort sagt varit ”un temps déraisonnable”, en orimlig motsägelsefull tid.

Och som alltid när tiden är ur led, försöker vi få rätsida på den. Denna ambition genomsyrar de följande texterna, som brukar historien, konsten, litteraturen och retoriken i sina försök att skapa sammanhang och tydlighet. Antologin famnar från peståren i Aten på 400-talet fvt, via samtida sorgeritualer, krishantering, kritiska konstinstallationer till nutida försök att förutsäga framtiden i den i sammanhanget kongeniala genren *science fiction*. Samtidigt försöker Antologin få grepp om såväl svenska som internationella förhållanden. Så här ser det ut:

Inledningsvis undersöker Janne Lindqvist hur olika retoriska ideal aktualiseras i skildringar av pestutbrott i Homeros *Iliaden* och i Thukydidens *Historia om det Peloponnesiska kriget*. Han visar vilka slags tal som tillmäts auktoritet genom fokus på talarens rykte och anseende; på talarens förmåga att förmedla sina kunskaper; på värdet av talarens sanna kunskap och dygd eller på textens eller talets eget *logos* – själva argumentens riktighet och stringens. Lindqvist analys leder till en nyansering av tidigare forskning om såväl kulturskiften under antiken som om demokratiska ideal i antik filosofi och retorikteori, men lägger också grunden till en mer detaljerad framtida granskning och kritik av retoriska ideal under den pågående coronapandemin. Den antika diskussionen fungerar därmed överraskande (eller kanske inte så överraskande) som modell också för vår tids pandemidiskussion.

Den politiska hanteringen av sorg under coronakrisen står i centrum för Jon Viklunds undersökning av talman Andreas Norléns och den tidigare statsministern Stefan Löfvens demonstrativa politiska retorik. Viklund inriktar sig på hur berättelser och ritualer fungerar och har fungerat i den emotionella krishanteringen under coronapandemin: De båda talarna har, via variationer av minnesritualer, kopplat privata känslor av sorg till såväl det nationella

traumat som den politiska krisen. Samtidigt visar Viklund hur de tal han analyserar är del av en växande trend inom politiken, där just demonstrativa tal får större och större utrymme.

Under pandemin har vissa ord och uttryck frekvent använts, debatterats och getts skilda betydelser i de diskussioner om corona och coronahanteringen som rasat i media. Patrik Mehrens undersöker några av dessa som exempelvis ”råd”, ”rekommendation”, ”social distansering”, ”det normala”, ”äldre” och ”folkvett” i den svenska coronadebatten,. Mehrens analyserar hur de har *retoriserats* och *dramatiserats* i myndighetskommunikation, politisk kommunikation och medial debatt. Men egentligen är det inte dessa uttryck i sig som står i fokus, utan snarare hur denna process av retorisering och dramatisering ser ut och går till. Genom att jämföra med antika sönderslitande ritualer – så kallade *sparagmos* – visar Mehrens hur uttrycken både våldsamt dras åt olika håll, offras, och sätts samman på nytt för skiftande retoriska syften i det offentliga samtalet om corona.

Den retoriska potentialen i att benämna och upprätthålla något som en kris står i centrum för Louise Schou Therkildsens bidrag. Motstridiga argument om att samhällsfenomen bör, eller inte bör, förstås som kriser av olika slag vittnar om en komplex hierarki av anspråk på moralisk, politisk och vetenskaplig överlägsenhet. Därigenom utgör dessa argument retoriska slagfält. På vilka grunder avgör olika aktörer vilken kris som är viktigast? Varför ses vissa kriser som otidsenliga och andra inte? Och varför uppfattas några kriser som allmänmänskliga och andra som individuella? Schou Therkildsen använder de klassiska retoriska topikerna och begreppsparet strategi/taktik som utgångspunkter för att analysera den svenska debatten kring covid-19, Fridays For Future, och Black Lives Matter. Därmed bidrar hon med ett retoriskt perspektiv på de

samband och kopplingar som faktiskt existerar mellan vad som ofta framställts som solitära kriser. Vi behöver på en och samma gång förstå varje kris i sin lokala specifika miljö och visa hur kriserna hänger samman och bildar större globala strukturer.

Socialt och estetiskt semiotiskt motstånd i samband med coronapandemin står i fokus när Linus Ljungström, med hjälp av bland annat Arthur Schopenhauer, J. L. Austin och Ludwig Wittgenstein, reflekterar över moraliska, politiska och estetiska aspekter i tre fenomen som framträtt under pandemin: handslagets förändrade betydelse som social handling; mask- eller munskyddsbärandets politiska och ideologiska innebörd; samt den kinesiske konstnären Ai Weiweis förmåga att förvandla bruksföremål (i detta fall just ansiktsmasker) till (i krasst nyttohänseende) obrukbara konstföremål men som i kraft av sin status som konstverk har en politisk sprängkraft. I samtliga tre fenomen kan vi skönja pandemins förmåga till subversiv omkodning av ting och företeelser, en subversivitet som Ljungström i sin tur kopplar till de avantgardistiska ideal som besjälade det tidiga nittonhundratalets modernism.

Att tänka sig ett annat nu är temat för ett streamingprogram och en science fiction-roman som delar samma namn, samma upphovsman, och som båda uppstod under och som svar på coronapandemin. Streamingprogrammet och romanen heter *Another Now* och författaren tillika programledaren är den grekiske ekonomen och politikern Yanis Varoufakis. Ingeborg Löfgren jämför hur Varoufakis i dessa olika medier försöker erbjuda en vision av ett alternativ till kapitalismen: en vision om ett ”annat nu”. Löfgren frågar sig vad detta är för vision och om samma vision kommer till uttryck i både programmet och romanen. Såväl programmet som romanen visar att litterär och estetisk föreställningsförmåga har en politiskt transformerande kraft. Med hjälp av filosofen Iris

Murduch och författaren Sara Lidman försöker Löfgren klara ut hur denna litterära föreställningsförmåga kan vara politisk verksam i Varoufakis två *Another Now*.

Coronapandemin kan ha skapat ett glapp, en bugg i systemet, som ger möjlighet att tänka nytt och annorlunda hävdar Mats Rosengren i den avslutande texten. Det krävs en fördjupad reflektion och förståelse av hur den socialt imaginära dimensionen i våra samhällen fungerar, hur den påverkar såväl våra tankebanor som våra handlingar. Rosengren visar hur det socialt imaginära kan förstås och förklaras genom en analys av seriemediets sätt att skapa mening. Med utgångspunkt i serieförfattaren Enki Bilals senaste verk *Le Bug* gör Rosengren ett försök att förstå hur det imaginära, det imaginära och det i gängse mening språkliga samverkar i skapandet av social mening.

Vi är knappast mindre förvirrade och förbluffade idag än när vi först tog oss an försöken att skriva om den pågående pandemin, men vi är bättre informerade och har med dessa texter försökt förstå i alla fall några av de element och den komplexitet som vi har iakttagit. Oförutsägbarheten och ogripbarheten förblir dock, idag som igår och imorgon. Med Louis Aragon och Léo Ferré, som skrev i en annan tid, i en annan kris, kan vi fortfarande säga

Det var en orimlig tid, vi hade de döda till bords
Vi byggde slott av sand, vi trodde vargarna var hundar.
Allt bytte riktning och begär, var pjäsen fars eller misär?
Om jag var usel i min roll, så var det för jag ingenting förstod.

Är det så här som människor lever? I fjärran följs de av sina kyssar¹

Redaktionens tack

Under slutarbetet hösten 2021 har vi fått ovärderlig och mycket kompetent hjälp av Vera Ydrefelt som har korrläst de flesta texterna och besparat oss och författarna många pinsamheter. Vi vill också tacka Vilhelm Ekmans Universitetsfond och Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet för de ekonomiska bidrag som möjliggjort att detta arbete kunnat publiceras.

Ingeborg Löfgren, Louise Schou Therkildsen och Mats Rosengren

Not

1 C'était un temps déraisonnable, on avait mis les morts à table
On faisait des châteaux de sable, on prenait les loups pour des chiens
Tout changeait de pôle et d'épaule, la pièce était-elle ou non drôle ?
Moi si j'y tenais mal mon rôle, c'était de n'y comprendre rien.

Est-ce ainsi que les hommes vivent ? Et leurs baisers au loin les suivent.

”Est-ce ainsi que les hommes vivent?” publicerades första gången som en del av Louise Aragons dikt ”Bierstube Magie allemande”, i samlingen *Le Roman inachevé*, Gallimard, Paris, 1956.